



Azamat URALOV,

Sirdaryo viloyat pedagogik mahorat markazi dotsenti, filologiya fanlari doktori

E-mail: azamaturalov06@gmail.com

Mashhura DJABBAROVA,

Sirdaryo viloyat pedagogik mahorat markazi katta o'qituvchisi

F.f.d F.Sharipov taqrizi asosida

KENGAYGAN SHAKLLARDA NOMUTANOSIBLIKLAR

Аннотация

Maqolada morfem sath birliklari orasidagi murakkab shakllarning kengaygan qismlari, tarixiy taraqqiyot natijalarida ro'y bergan o'zgarishlar tadqiq etilgan. Murakkab shakllar orasida kengayish holati ko'p uchramasa-da tilda mavjud bo'lgan holat hisoblanadi. Tadqiqotda kengaygan shakllarning ayrimlari tahlilga tortilgan va ularda yuz berayotgan nomutanosibliklar ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: nomutanosiblik, murakkab shakllar, kengaygan shakllar, qo'shma affiksalar, ma'no kengayishi, affiks, arxaiklashuv.

ДИСПРОПОРЦИИ В РАСШИРЕННЫХ ФОРМАХ

Аннотация

В статье рассматриваются расширенные части сложных форм между единицами морфемного уровня и изменения, произошедшие в результате исторического развития. Хотя падеж расширения не является распространённым среди сложных форм, он существует в языке. В ходе исследования были проанализированы некоторые развернутые формы и научно обоснованы имеющиеся в них дисбалансы.

Ключевые слова: несоразмерность, сложные формы, развернутые формы, составные аффиксы, расширение значения, аффикс, архаизм.

DISPROPORTIONS IN EXTENDED SHAPES

Annotation

The article studies the expanded parts of complex forms between morpheme level units, the changes that have occurred as a result of historical development. Although the expansion of complex forms is not common, it is a phenomenon that exists in the language. In the study, some of the expanded forms are analyzed and the discrepancies that occur in them are scientifically substantiated.

Key words: disproportion, complex forms, expanded forms, compound affixes, expansion of meaning, affix, archaism.

Kirish. Kengaygan shakllar qo'shma affiksalar kabi tilning grammatik sathida muhim o'rin tutadi. Ularni, ayniqsa, tarixiy nuqtayi nazardan atroflicha o'rganish til fanini yangi ma'lumotlar bilan boyitadi. Masalaning shu tomoniga e'tiboran bo'lsa kerak, taniqli turkiyshunos olim A.Zayonchkovskiy bu shakllarning hosil bo'lish usuliga katta e'tibor berib, g'arbiy qaraim tilining affiksatsiyasiga bag'ishlangan ishida "suffiks tashqi ko'rinishining o'zgarishi" sarlavhasi bilan maxsus bo'lim ham ajratadi. V.V.Radlovda bu hodisalar giperagglutinatsiya qonuniyati bilan bog'lanadi. Shu sababli kengaygan shakllarning tabiatini, yondosh hodisalar, ayniqsa, qo'shma affiksalar bilan munosabatini keng qamrovda o'rganish o'zbek tilshunosligini, shuningdek, turkiy tillarni yangi ma'lumotlar bilan boyitadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. A.M.Shcherbak - (a)y, -(a)yin shaklini eski o'zbek tili misollari asosida o'zaro taqqoslab, quyidagi xulosaga keladi: Bu qo'shimchalarning ikki variantlilik ma'noni farqlash uchun qo'llanmaydi. Qisqarmagan to'liq varianti nisbatan qadimgi shakl hisoblanadi. Qisqargan shakl esa nisbatan keyingi hodisa bo'lib, hozirgi o'zbek tilida asosiy shakl sifatida qo'llanadi. Demak, -(a)yin - to'liq shakli qadimgi bo'lib, -(a)y - qisqa shakli keyingi davrlarning mahsulidir. Ana shu xulosaga tayangan Sh.Shukurov tadqiqotlari asosida shunday xulosaga keladi: "Qisqa shaklning til tizimida mustaqil ish ko'ra boshlashi turkiy adabiy tillarning shakllanishi arafasiga to'g'ri keladi"[12].

Sh.Shukurovning ko'rsatishicha, buyruq-istak fe'li I shaxs birlik shakli affiksining O'rxun-Yenisey matnlarida va qadimgi uyg'ur tillarida faqat -ayin shaklida ishlatilgani, XI asr adabiy tili yodgorligi "Qutadg'u bilig"da bu qo'shimchani qisqa shakllari: -ayi va -ay shakllarining paydo bo'lishi, birinchidan, -ayin qadimiy variant bo'lib, -ayi va -ay keyingi hodisa, degan fikrni tasdiqlaydi. Ikkinchidan, -ayin shaklining -ayi va -y shakliga o'tishi jarayoni O'rta Osiyo turkiy tillarida X-XI asrlardan boshlangan, deb izohlashga asos beradi[11. 9]. Demak,

yuqoridagi izohlardan ko'rinadiki, -(a)yin affiksi kengaygan shakl bo'lib, ikki morfemadan tuzilgan: 1) -(a)y qismi qadimgi kelasi zamon sifatidoshi -gay/-g'ay bilan bog'liq; 2) -(i)n qismi qadimgi vosita-qurol kelishigi shaklidir [8].

Birinchi qism - -(a)y qismining tobora faollashib, mayl paradigmasidan mustahkam o'rin olishi bilan go'yo morfologik qayta bo'linish yuz bergan va -(i)n shakli tobora urg'usiz birlikka aylanib, asosiy qism: -(a)y shaklining ma'no-vazifasini kuchaytiruvchi fakultativ birlikka aylana borgan. Til tarixida to'la shakllarning qisqarishi aytishga qulaylik, tejash tamoyili bilan bog'liqlik, bu holat -(a)yin kengaygan shaklining qisqarishi va ikki birlikka aylanishida ham ko'rinadi. Shuni ham aytish kerakki, -ayin ↔ -ay holatining yuzaga kelishi masalasi bu fikrlar bilan tugamaydi, ya'ni hali to'liq hal etilmagan. Chunki bormayin, bilmayin so'zlari tarkibi chuqur tadqiqotlarni talab qiladi. Uning tarkibidagi -in qismi tarixda alohida so'zning qisqargan yoki o'zgargan shakli bo'lishi ham mumkin. Bugungi kunda -ayin shakli -ay shakligi nisbatan kengaygan shakl hisoblanadi. Shakllarning kengayishi hisobiga shaklga nisbatan nomutanosiblik sodir bo'ladi. Ko'ray - ko'rayin, o'lay - o'layin ko'rinishidagi misollarda shakllar turlicha bo'lsa-da bir mazmunga xizmat qilishi shakliy nomutanosiblikni yuzaga chiqaradi.

Natija va muhokama. Hozirgi o'zbek tilida ravishdoshning -(i)b shakli keng qo'llanadi. -(i)bon qo'shimchasi, asosan, eski o'zbek tilidagi nazmiy asarlarda ishlatilgan va tobe harakat-holatning ma'no-vazifasini bildirishga xoslangan. A.M.Shcherbak -(i)bon qo'shimchasining manbasini quyidagicha izohlaydi: uning fikricha, "ravishdoshning -ibon shakli qadimgi vosita-qurol kelishigi bo'lib, tarixan fe'l ismlar - harakat nomidan kelib chiqqan. Shuningdek, -(i)b shakli she'riy matnlarda ko'proq tobe harakatlarni ifodalash uchun xizmat qiladi"[14]. Borib kel - boribon kel kabi.

O'zbek tili tarixiga bag'ishlangan ishda ravishdosh yasovchi -ban/-bən affiksi -b affiksiga -an/-ən qo'shilishi bilan hosil bo'lganligi va qadimgi yodgorlik tilida ko'p qo'llanganligi qayd etiladi. Bu kitobda uning ishlatilish doirasi (vazifasi) haqida ham ma'lumot beriladi: "Eski o'zbek tilida she'riy asarlarda ishlatilgan bo'lib, vazifasi ham chegaralangan"[1].

"Hozirgi zamon o'zbek tili" (Toshkent, 1957, 463-bet) asarida: "bu affiks hozirgi adabiy tilimizda faqat poeziyadagina saqlanib qolgan"ligi ko'rsatiladi. Andijondagi ba'zi qishloq (Yorqishloq) shevalarida boribon, kelibon shakllari o'rinda hozir ham borib+la, kelib+la shakllari qo'llanadi.

Aytilganlar asosida, -(i)bon kengaygan shaklining rivojlanish tarixi haqida shunday deyish mumkin: ikkinchi qism – vosita-qurol kelishigi affiksining kuchaytiruvchi, mustahkamlovchi vazifasi bu qo'shimchani kelishik tizimidan chiqarib borishi, ma'no-vazifasi susayishi bilan bog'liq. -ib ravishdoshining -ibon sifatida kengayishi kuzatiladi. Bu jarayon ikki shaklning bir mazmunga xizmat qilishi orqali nomutanosiblikni yuzaga chiqaradi: borib qayt - boribon qayt.

-moqlik shakli ikki qismdan iborat bo'lib, -moq fe'lining harakat nomi qo'shimchasi, -lik qismi hozirgi o'zbek adabiy tilida faol ot yasovchi birlik sanaladi. -moqlik (-maqliq) shakli eski o'zbek tilida, xususan, Navoiy va Bobur davrida faol yasovchilardan sanalgan. Hozirgi tilda arxaiklashib, ko'p hollarda, poetik asarlarda uchraydi. Shu asosda quyidagi fikrni bildirish mumkin: -lik affiksi -moqlik tarkibiga yaxlitlana boshlagan dastlabki davrlarda sezilarli semantik vazifa bajarib, fe'ning harakat nomi belgilarini ancha susaytirib, otlashuv pozitsiyalaridagi vaziyatini mustahkamlagan, uni ot tipidagi yasalmalarga yaqinlashtirgan. Keyinchalik -moqning otlashuv holatlaridagi vazifaviy faoliyati cheklana borishi bilan (bunga harakat nomining -ish affiksli shakli ham sababchi bo'lgan) -lik qismi -moqlik tarkibida tobora ortiqcha qismga aylangan. Demak, avvalgi davrlarda -moqlik tarkibidagi qismlarning semantik yaxlitlanishi ancha kuchli bo'lgan bo'lsa, keyinchalik ularning orasidagi bog'lanish susayadi. Natijada ikki shakl o'rtasida nomutanosiblik yuzaga keladi. Chunki -moq shakli o'z pozitsiyasini saqlagan holda -likni olib kengayadi. Hosil bo'lgan kengaygan shakl -moq shakliga nisbatan shakliy nomutanosib bo'lib qoladi.

A.G'ulomovning ta'kidlashicha, "infinitivning ba'zan -lik affiksini olgan shakli ham uchray qoladi: bormoq-bormoqlik. Prinsipial qaraganda, bu affiks infinitivning ma'nosiga deyarlik ta'sir ko'rsatmaydi" [3], "faqat uning otlik belgilarini kuchaytiradi" [5].

-lik qo'shimchasi hozirgi turkiy tillarda umumiylik-mavhumlik ma'nosidagi ot yasalmalar hosil qiladi. Shu bilan birga, harakatdagi shaxs, ish-harakat quroli, narsa-buyum, hududiy mansublik, kasb-hunar oti, xizmat mavqeyi nomi kabi ma'nolardagi so'z yasaydi: ko'zlik (ozarbayjon tilida: ko'zoynak), otalik –"tarbiyachi", boshliq, cho'ponlik, qishloqlik, mudirlik... "Uning dastlabki, genetik ma'nosi asosdan anglashilgan narsaga egalik ma'nosi bo'lgan. Umumiylik-mavhumlik ma'nosi ayni shu ma'nodan o'sib chiqqan"[15]. Hozirgi tillarda so'z yasovchi -lik qo'shimchasi ko'p ma'noli, ko'p vazifali bo'lib, mavhum ot yasovchilikdan tashqari, ba'zi holatlarda fe'ning ayrim shakllariga ham qo'shilish xususiyatiga ega.

Demak, -moq affiksining kengaygan shakli bo'lgan -moqlik ham o'z paydo bo'lish va qo'llanish tarixiga ega. Bu tarixiy taraqqiyot yo'li til tizimidagi o'zaro ma'no-vazifa jihatidan o'xshash, nisbiy shakllarning o'zaro munosabati, qo'llanilish o'rni, raqobatda bo'lishi, uslub jihatidan farqlanishi kabi omillar bilan bog'liq bo'ladi. -moq shaklining -moqlik shakliga kengayishi mazmuni saqlagan holda shaklga nisbatan nomutanosiblikni yuzaga keltiradi. Qiyoslang: aytmoq uchun – aytmoqlik uchun.

-(i)shlik shakli. -(i)sh – otlashgan (substantiv) harakat nomi sifatida O'rxun-Enasoy (Yenisey) yodnomalarida uchraydi. Qoraxoniylar davri matnlari va eski o'zbek tili manbalarida keng qo'llangan. Hozirgi turkiy tillardan o'zbek va uyg'ur tillarida boshqa turkiy tillarga nisbatan ko'p ishlatiladi, egalik, kelishik qo'shimchalari va ba'zi so'z yasovchi qo'shimchalarni olish qobiliyati mavjud, shuningdek, otlashish jarayoni eng ko'p

darajada moslashgan shakldir: yig'ilish (majlis), tanish-bilish, urush, qarash, qurilish, buriilish va boshqalar[15].

A.G'ulomovning ko'rsatishicha "...ba'zan -lik affiksini olib, kengaygan forma yaratish hodisasi uchraydi; aytish-aytishlik kabi (bundagi aytishlik so'zi "aytmoq" ma'nosidadir, bu yerda uning "aytishiga arziydigan, shunga mos" degan ma'nosi ko'zda tutilmaydi)" [3]. Ot yasovchi -lik affiksi harakat nomi yasovchi -(i)sh shakli bilan birga kengaygan shakl yasayotganining guvohi bo'lamiz. Bu hol garchi ko'proq dialektal nutqqa xos bo'lsa ham o'zbek tilida mavjuddir.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida -(i)sh harakat nomi shakli keng qo'llanadi, uslubiy betarafligi va leksik-semantik murakkabligi bilan -moq, -(u)v harakat nomi shakllaridan alohida ajralib turadi. A.Hojiyevning ta'kidlashicha, "-(i)sh affiksi bilan yasalgan harakat nomi shaklining -lik affiksi bilan qo'llanish holatlari uchray qoladi: borishlik, qo'rqishlik kabi"[11]. Demak, -(i)sh harakat nomi -(i)shlik kengaygan shakliga nisbatan shaklan nomutanosib bo'lib, bu nomutanosiblik taraqqiyot natijasida yuzaga kelgan.

Dialektal qatlamda – xalq tili va og'zaki so'zlashuvda -(i)shlik shakliga oxirgi k undoshining tushib qolishi ham uchraydi: borishli-kelishli qilsin; juda yeyishli taom bo'libdi kabi.

-ganlik shakli. Oltoysahunos olim V.Kotvich qadimgi turkiy tilda o'tgan zamon sifatdosh shakllarini hosil qiluvchi -duq (barduq), -mish (kelmish) va -gan (o'qigan) shakllarining o'zaro raqobatda va parallel qo'llanganligini yozsa [9. 109-116], A.N.Kononov bu shakllarni turkiy tillarning turli guruhlarga mansub birliklar sifatida qayd etadi: "-duq va -mish o'g'uz tillari, -gan esa qipchoq-qarluq tillariga mansub shakllardir" [7]. Hozirgi o'zbek adabiy tilida -gan sifatdosh qo'shimchasi nafaqat belgi (o'qigan bola), balki zamon va modal ma'nolarni ifodalaydigan ko'p ma'noli, ko'p vazifali shakldir. Bu affiks fe'lga xos shakl yasovchi birliklarni qabul qilish bilan bir qatorda, ot yasovchi -lik affiksi bilan murakkablashish xususiyatiga ham ega. Masalan: borganlik, o'qiganlik, aytganlik kabi.

Hozirgi o'zbek tilida -gan va -ganlik, -yotgan va -yotganlik shakllarining yonma-yon, parallel qo'llanishi ham diqqatga sazovor bo'lib, mazmunan mutanosib bo'lib, shaklan nomutanosibdir. "Kengaygan shakllardagi -lik affiksi agentiv ma'nodagi atributiv-predikativ shaklni otlashuvchi grammatik vosita mavqeyida keladi" [6]. Bu shakllarning (-ganlik, -yotganlik) paydo bo'lishi -gan qo'shimchasidagi agentiv ma'noning predikativ pozitsiyalaridagi taraqqiyoti bilan bog'liq [6] ekanligi ham ma'lum.

-gan va -ganlik shakllarining egalik qo'shimchasi bilan qo'llanishida matn (kontekst) bilan bog'liq yuzaga keladigan ayrim ma'no nozikliklari borligi haqida A.G'ulomov: "U bilganini aytdi. – Bilganligini aytdi. Semirganini ko'rding. Semirganligini ko'rding. Birinchi misollarda substantivatsiya hodisasi amal qiladi. Jonli so'zlashuvda bu ma'no farqi kontekst tufayli amalga oshadi" [4], – deb e'tirof etadi. Shuningdek, til tizimidagi semantik jarayonlarni tahlil etilib, o'qimagandan o'qigan yaxshi qurilmasi asosida o'qimagankdan o'qiganlik yaxshi modeli turishini qayd etishi muhim ahamiyatga ega. Sifatdosh shaklining substantiv pozitsiyalarda, xususan, predikativ pozitsiyalarda kelishi -ganlik, -yotganlik shakllarini qo'shma affikslarga yaqinlashtiradi [2], ammo -lik shaklining bu o'rindagi fakultativligi [10] ularni to'liq shakllangan qo'shma affikslar deyish uchun asos bermaydi. -ganning kengayishidan hosil bo'lgan bunday kengaygan shakllar o'zbek tili imkoniyatlarini yanada oshirib, yangi affiks bilan boyitadi. Bu jarayonda ishtirok etayotgan -gan va -ganlik shakllari o'zaro shakliy nomutanosiblikni ifodalamoqda.

Demak, fe'lga xos harakat nomi shakllari -moq, -(i)sh va otlashgan holatlarda keluvchi -gan, -yotgan sifatdosh shakllarining -lik ot yasovchi birlik bilan murakkablashishi o'xshashlik hodisasi bilan bog'liq. -lik affiksi so'z yasovchilik xususiyatlaridan uzoqlasha ham, qayd etilgan shakllarning otga o'xshash sintaktik pozitsiyalarda kelishini ta'minlaydi, ularning otlik belgilarini kuchaytiradi. Ayni shu mavqeda -lik affiksi morfologik-sintaktik vazifa bajaradi, o'ziga xos sintaktik birlik maqomini oladi. Ayni so'z yasovchi qo'shimchalarning grammatik vazifa bajarishi ularning keng qo'llanishi, ma'nosining umumlashgan – mavhum xususiyatga egaligidan kelib chiqadi. -

lik affiksi bu o'rinlarda ko'p vazifali birlik xususiyatini namoyon etishi orqali ham nomutanosiblikni yuzaga chiqaradi.

-ovlon shakli. Bugungi kunda jamlovchi son shakli hisoblangan -ovlon affiksi kengaygan shakl hisoblanadi. Chunki bu affiksning tarkibi hali zich birikib ketmagan. Shu bilan bir qatorda -ovlon shaklining -lon qismi qo'shimcha mazmun ya'ni jamlikni, shaxsni kuchaytirish uchun qo'shilgan. Aslida beshov, oltov, yettov shaklida qo'llansa ham jamlovchi son shaklini hosil qiladi, shuningdek, beshovlon, oltovlon, ettovlon shaklida ham bu mazmun ifoda etiladi: beshovi keldi – beshovlon keldi. Nisbatan arxaik hisoblangan -ovlon shakli -ov shakli bilan nomutanosibdir.

Shaxs mazmunini kuchaytirishga xizmat qilayotgan -lon morfemasi -ov shakli tarkibiga to'liq singib ketmagan, shu sababli ham -ov shaklining pozitsiyasi -ovlon shakliga nisbatan kuchliroq. Masalaning yana bir tomoni -ov shakli jonli-jonsiz predmetlarga parallel ishlatilsa, -ovlon shaklining shaxslarga nisbatan pozitsiyasi mustahkamdir. Kartoshka va sabzi ikkovini birgalikda torting – Kartoshka va sabzi ikkovlonini birgalikda torting (mazmun chiqmaydi, -ovlon shaklini narsaga nisbatan qo'llab bo'lmaydi). Salim va Mahmud ikkovi birga keldi – Salim va Mahmud ikkovlon birga keldi (mazmun chiqadi). Demak, qo'llanish doirasiga nisbatan -ov va -ovlon shakllari narsalarga nisbatan ishlatilganda mazmun nomutanosibligini ko'rsatsa, shaxslarga nisbatan qo'llanilganda shakl nomutanosibligini yuzaga keltiradi.

-xonim shakli. Affiksoidlar bahsida bu shakl haqida fikrlar berilgan edi. “Xonim” leksemasini so'zlik maqomidan affiksga tortilish jarayoni ma'lum qilingan: Tamaraxonim, Gavharxonim, Gulruhxonim kabi. Bu affiksda -xon va -im shakllari ishtirok etadi. Mazmunan mutanosib holatda erkalash-hurmatlash affiksi bo'lgan -xon shakli egalik va hurmatni kuchaytirish maqsadida -im morfemasini olib kengayadi. Natijada -xonga nisbatan -xonim kengaygan shakli hosil bo'ladi: Tamaraxon – Tamaraxonim, Gavharxon – Gavharxonim, Gulruhxon – Gulruhxonim kabi. Bunday kengayish orqali ikki

shakl shakliy nomutanosib bo'lib, bir mazmunga xizmat qilib qoladi.

-kala shakli. Fe'llarda harakat tarzini ifodalaydigan bu shakl juda ham unumsiz bo'lib, surkala, suykala (ayrim shevalarda) kabi so'zlarda ishlatiladi. Sur fe'l asosiga -ka affiksini qo'shish orqali harakat tarzi shakli hosil bo'ladi. -ka harakat tarzi shakli -la morfemasini olib kengayadi va natijada -kala kengaygan shakli hosil bo'ladi: sur – surka – surkala kabi. Misoldan ko'rinadi, -ka shakli -la shakli bilan kengaysa-da, mazmunni saqlab qoladi. Bunda shakl o'zgarishi bilan bog'liq nomutanosiblik yuz berib, mazmun mutanosib ravishga ifodalanadi.

Xulosa qilib aytganda, affiksalar va ularning tipik ko'rinishlari lingvistik adabiyotlarda birmuncha o'rganilgan bo'lsa-da, unga yondosh turuvchi kengaygan shakllar masalasi hali to'liq tadqiq etilmagan muammolardan biri hisoblanadi. Tilshunoslikda kengaygan shakllarning affiksatsiya tizimiga xos turi haqida maxsus fikr bildirilmagan bo'lsa-da, ayrim yo'l-yo'lakay ta'kidlarni uchratish mumkin. Masalan, -moqlik shaklining “kengaygan infinitiv” (murakkab infinitiv) termini bilan izohlanishi shular jumlasidandir.

Demak, kengaygan shakllar boshqa grammatik hodisalar kabi murakkab tabiatga ega. Bu xil shakllarning tabiatini, yondosh hodisalar bilan munosabatini belgilash so'z tarkibiga doir ko'pgina muammolarning (xususan, diaxroniya va sinxroniya munosabati) mohiyatini aniqlashga xizmat qiladi. O'zbek tili tarixida ayrim sintetik shakllar o'rni analitik shakllar, ayniqsa, ko'makchi fe'llarning faollashganligi qo'shma affikslarga o'xshash, mustaqil til birligi – analitik shakllarni yuzaga keltirgan. Turkiy tillarda, shuningdek, o'zbek tilida analitik shakllar qadimdan keng tarqalgan hodisa bo'lib, ularning tilda o'z mavqeyi va o'rni bor. So'z tarkibida ma'lim tartiblar asosida o'rinlashgan analitik shakllar ma'lum bir qolip, model asosida yuzaga keladi: ravishdosh+ko'makchi fe'l, sifatosh+ko'makchi fe'l kabi. Tadqiqotimiz natijasida analitik shakllarning 66 tasi aniqlandi.

ADABIYOTLAR

1. Абдурахмонов Ф., Шукуров Ш. Ўзбек тилининг тарихий грамматикаси. –Тошкент, 1973. –Б. 131.
2. Гуломов А. Ўзбек тилида келишиқлар. ФА Ўзбекистон филиалининг асарлари. 2-серия, филология, 1-китоб. –Тошкент, 1941. –Б. 68.
3. Гуломов А.Ф. Фейл. Хозирги замон ўзбек тили (Ф.Камол тахририда). –Тошкент, 1957. –Б. 458.
4. Гулямов А.Г. Об аффиксе -лик в узбекском языке / Научные труды. ТашГУ, 1964. – С. 54.
5. Гулямов А.Г. Проблемы исторического словообразования узбекского языка, ч.1., Аффиксация. Автореф. дисс... д-ра. филол. наук. –Ташкент, 1955. –С. 33.
6. Иванов С.Н. Родословное тюрк Абу-л-Газихана. – Л., 1963. –С. 81.
7. Кононов А.Н. Грамматика языка тюркских рунических памятников (VII – IX вв.) –Л.; 1980. –С. 196.
8. Кононов А.Н. Показатели собирательности-множественности в тюркских языках. – Л., 1969. –С. 191.
9. Котвич В. Исследование по алтайским языкам. –М., 1962. –С. 109-116.
10. Ўзбек тили грамматикаси. I жилд. –Тошкент, 1975. –Б. 368.
11. Хожиев А. Фейл. –Тошкент, 1973. –Б. 185.
12. Шукуров Ш. Наклонения и времена глагола в письменных памятниках узбекского языка в сравнительном освещении. Автореф. дисс... д-ра. филол. наук. –Ташкент, 1974. –С. 71.
13. Шукуров Ш. Фейл тарихидан. –Тошкент, 1970. –Б. 249.
14. Щербак А.М. Грамматика староузбекского языка. –М. – Л., 1963. –С. 373.
15. Щербак А.М. Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков (Имя). –М.: Наука, 1977. –Б. 306.